

Martina Vlasáková
Správa Národného Parku Poloniny
067 61 Stakčín, ul. Mieru 193, Slovensko
martina.vlasakova@sopsr.sk

Received: 9.02.2012
Reviewed: 31.05.2013

ZMIANY STRUKTURY UŻYTKOWANIA GRUNTÓW NA TERENIE OBECNEGO PARKU NARODOWEGO POŁONINY (SŁOWACJA) W WYNIKU PRZEMIAN SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

Changes of land use structure within the present Poloniny National
Park (Slovakia) in result of social-economic changes

Abstract: The comparison of land use structure in the past and at present within the Poloniny National Park was made. Very crucial changes in the landscape were connected with the creation the Starina reservoir, which caused the removal of local inhabitants. These changes and intensity of land use were analysed with the use of maps and photographs.

Key words: Poloniny National Park, agriculture, forestry, land use.

Wstęp

Park Narodowy Połoniny zlokalizowany jest we wschodnim krańcu Słowacji – od wschodu graniczy z Ukrainą, od północy z Polską. Ta północno-wschodnia część powiatu Snina obejmuje mikroregiony Bukovce i Nastaz. Mikroregion Bukovce dzieli się na następujące zlewnie: Ruská, Runinská, Sedlická i Uličská. Znaczna część terenu jest odwadniana przez potoki: Cirocha, Ulička i Zbojski, wraz z ich dopływami. Ze względu na słabe oddziaływanie antropogeniczne teren ten posiada liczne walory krajobrazowe, jak również bardzo wysoką różnorodność biologiczną. Powierzchnia Parku Narodowego Połoniny wynosi 29 805 ha, a otuliny 10 973 ha. Dominującym elementem krajobrazu są lasy, stanowiące ponad 90,6% obszaru. Użytki rolne zajmują około 6,4% powierzchni całkowitej i są to głównie trwałe użytki zielone. Rolnictwo wykazuje cechy typowe dla terenów górskich. Jedynym dużym zbiornikiem wodnym w okolicy jest zbiornik wody pitnej Starina. Wokół niego wydzielono tzw. strefy ochrony sanitarnej, w obrębie których wymagane jest odpowiednie gospodarowanie – obowiązuje tam całkowity zakaz działalności człowieka lub jest ona w poważnym stopniu ograniczana.

Celem opracowania była analiza zmian użytkowania gruntów na obszarze obecnego Parku Narodowego Połoniny.

Historia użytkowania gruntów na omawianym obszarze

Każdy region w znacznym stopniu zachowuje ślady i elementy rozwoju historycznego. Miejscowy krajobraz zależny jest m.in. od lokalnej historii, gospodarowania gruntami w przeszłości, a także od struktury własności gruntów. Na omawianym terenie (PN Połoniny) w okresie poddaństwa ludność pracowała na gruntach dworskich, a oprócz tego uprawiała swoje działki uzyskiwane poprzez karczowanie lasów. Po zniesieniu poddaństwa część gruntów tabularnych została rozparcelowana. Ziemie kościelne były własnością parafii.

Po zakończeniu II wojny światowej grunty kościelne zostały przejęte przez lokalne rady narodowe. W 1948 roku, pod zarząd rad znalazły się również działki właścicieli pochodzenia żydowskiego. W latach 1948–49 w Ruskim utworzono zjednoczoną spółdzielnię rolniczą I typu (odpowiednik polskich rolniczych spółdzielni produkcyjnych). Wprawdzie nie zaorano miedź, jednakże pola uprawiano wspólnie, a plody rozdzielano pomiędzy wszystkich członków w zależności od liczby przepracowanych dni. Hodowlę zwierząt prowadzono indywidualnie. W 1953 roku spółdzielnia przekształciła się w spółdzielnię III typu – scalono grunty, opracowywano plany siewów i zbioru, a podział płodów leżał w gestii zarządu spółdzielni. We wspólnych oborach trzymano cały inwentarz żywy. Wielu członkom nie odpowiadał taki układ, więc po roku spółdzielnia uległa rozwiązaniu, a lokalna rada narodowa rozdzieliła grunty pomiędzy rolników. Płacili oni podatek od gruntów oraz przekazywali obowiązkowy kontyngent (mięso, ziemniaki, mleko, pszenica, jaja). Reszta tabularnych gruntów leśnych, grunty komunalne oraz ziemia, której w Ruskim właścicielem było stowarzyszenie Piroš Michal i spółka, przeszły po II wojnie światowej pod zarząd państwa, a później przedsiębiorstwo leśne (obecnie Lešno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič). W latach 70. XX w. grunty orne i łąki były własnością prywatną, pastwiska były wspólne, a lasami zarządzało Lešno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (Dudašová 1974b).

Wysiedlenia ludności

Jedną z największych akcji wysiedleńczych w historii Słowacji rozpoczęła się w roku 1980, tuż przed budową Zbiornika Wodnego Starina. Losy mieszkańców zostały podporządkowane interesom publicznym. Zbiornik Starina, o całkowitej pojemności 59,8 mln m³, został wybudowany w latach 1981–87. W związku z budową i tworzeniem stref ochrony sanitarnej, z jego zlewni wysiedlono mieszkańców siedmiu wsi: Dara, Ostrožnica, Ruské, Smolník, Starina, Veľká Poľana i Zvala. Zostali oni przesiedleni do najbliższych miejscowości – Snina i Humenne, najwięcej do Sniny. Zmiany liczby ludności w poszczególnych miejscowościach na tym obszarze przedstawia tabela 1. Zmniejszenie liczby mieszkańców w roku 1980

to zarówno wynik rozpoczętej akcji wysiedleńczej, jak również wyjazdy części ludności w poszukiwaniu pracy – do Koszyc oraz Republiki Czeskiej. Gęstość zaludnienia w roku 1970 przedstawia tabela 2. Obecnie teren ten jest niezamieszkały.

Tabela 1. Liczba mieszkańców poszczególnych wsi przed wybudowaniem Zbiornika Starina (Dudášová 1974a).

Table 1. Number of inhabitants of villages before the creation of Starina Reservoir (Dudášová 1974a).

Wieś <i>Village</i>	Pierwsza pisemna wzmianka (rok) <i>First written information (year)</i>	Liczba mieszkańców (rok) <i>Number of inhabitants</i>						
		1787	1828	1910	1930	1950	1980	1982
Dara	1598	550	182	154	210	185	131	0
Ostrożnica	1585	231	310	176	218	183	70	0
Ruské	1585	598	722	769	869	679	552	0
Smolník	1568	274	345	375	397	320	199	0
Starina nad Cirochą	1451	711	756	728	911	804	681	0
V. Poľana	1492	202	731	705	791	612	322	0
Zvala	1543	454	600	441	567	386	277	0
Razem / <i>Total</i>		3020	3646	3348	3963	3169	2232	0

Tabela 2. Liczba mieszkańców poszczególnych wsi oraz gęstość zaludnienia w roku 1970 (Dudášová 1974a).

Table 2. Number of inhabitants of particular villages and population density in 1970 (Dudášová 1974a).

Wieś <i>Village</i>	Liczba mieszkańców <i>Number of inhabitants</i>	Gęstość zaludnienia na km ² <i>Population density per sq. km</i>
Dara	184	34
Ostrożnica	167	18
Ruské	780	26
Smolník	349	24
Starina nad Cirochą	898	35
V. Poľana	664	27
Zvala	414	22
Razem / <i>Total</i>	3456	-

Trudno jednoznacznie ocenić skutki tego przedsięwzięcia. Z jednej strony budowa spowodowała tymczasowy wzrost liczby miejsc pracy, kilkadziesiąt wsi i miasteczek zyskało wodę pitną, uległa poprawie infrastruktura drogowa. Jednak z drugiej strony zasadniczym zmianom uległo życie ponad dwóch tysięcy ludzi, którzy wprawdzie otrzymali odszkodowania, ale wbrew własnej woli musieli opuścić swoje gospodarstwa. Porównanie liczby domów w poszczególnych wsiach, w wybranych latach przed wysiedleniem, obrazuje tabela 3.

Tabela 3. Porównanie liczby domów w poszczególnych wsiach i latach (Dudášová 1974a).

Table 3. Comparison of number of houses in particular villages and years (Dudášová 1974a).

Wieś <i>Village</i>	Liczba domów (rok) <i>Number of houses (year)</i>						
	1787	1828	1910	1930	1950	1980	1982
Dara	83	24	33	34	37	35	0
Ostrožnica	25	42	36	29	32	34	0
Ruské	89	98	137	142	120	161	0
Smolník	39	46	57	62	67	53	0
Starina nad Cirochą	83	100	151	154	174	216	0
V. Poľana	28	51	125	120	111	156	0
Zvala	58	81	72	77	76	81	0
Razem / <i>Total</i>	405	442	611	618	617	736	0

Gospodarowanie w obrębie stref ochronnych Zbiornika Wodnego Starina

Najbardziej istotne zmiany w krajobrazie spowodowała likwidacja małych i średnich gospodarstw rolnych (Bezák, Petrovič 2006). Przed okresem komunalizacji, na obszarach wokół obecnego zbiornika wodnego miejscowa ludność gospodarowała zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo (np. wspólnie użytkując pastwiska). Obecnie gospodarowanie jest tam znacznie ograniczone z powodu wyznaczonych stref ochronnych. Po wybudowaniu zbiornika i zaprzestaniu użytkowania pola uprawne przekształciły się w sposób naturalny w trwałe użytki zielone. Jednak wzrost powierzchni tych użytków spowodował znaczne nasilenie sukcesji. Zmiany struktury użytkowania gruntów w obrębie stref ochronnych Zbiornika Starina obrazuje tabela 4.

Strefa sanitarna I stopnia, bezpośrednio zabezpieczająca zasoby wodne, ma powierzchnię 527,38 ha, z czego obszar zalany wynosi 311,40 ha. Strefa ochronna II stopnia – 12 577,00 ha podzielona jest na część wewnętrzną (5 957,00 ha), i zewnętrzną (6 093,00 ha). Wszelka działalność w tych strefach jest ściśle regulowana przez stosowne zarządzenia, mające na celu ochronę czystości wody (Braník 2003).

Tabela 4. Porównanie powierzchni pól uprawnych oraz całkowitej powierzchni gruntów rolnych w obrębie stref ochronnych Zbiornika Wodnego Starina (Dudášová 1974a, baza danych gruntów za rok 2005 – Dyrekcja PN Połoniny).

Table 4. Comparison of arable fields area and total area of agricultural lands within the protection zone of Starina Reservoir (Dudášová 1974a, database of lands, year 2005 – Directory of Połoniny NP).

Wieś <i>Village</i>	Pola uprawne <i>Arable field</i> (ha)			Całkowita powierzchnia gruntów rolnych (ha) <i>Total area of agricultural land</i>		
	1961	1970	2005	1961	1970	2005
Dara	83	79	0	359	352	158
Ostrożnica	56	53	0	173	168	38
Ruské	310	271	4,04	1083	1122	403
Smolník	200	194	0	625	650	207
Starina nad Cirochą	228	250	0	1110	934	159
V. Poľana	236	251	0	1134	1150	193
Zvala	262	241	0	804	742	303
Razem / <i>Total</i>	1375	1339	4,04	5288	5118	1461

Obszar ten jest jednym z najmniej rozwiniętych regionów Słowacji – brak miejsc pracy, słabo rozwinięty przemysł, transport, handel, itp. powodują że sytuacja ekonomiczna tego regionu jest bardzo słaba i zależy głównie od działalności rolniczej i leśnej. Wprawdzie obszar ten posiada duże walory rekreacyjne, lecz w chwili obecnej nie są one efektywnie wykorzystywane. Strukturę własności gruntów w obrębie stref ochronnych zbiornika Starina przedstawia tabela 5.

Lasy w Parku Narodowym Połoniny

Większość obszaru Parku Narodowego Połoniny pokrywają lasy, w związku z czym główną działalnością gospodarczą na tym terenie jest gospodarka leśna. Większość lasów zarządzanych jest poprzez przedsiębiorstwo państwowe – Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič. Strukturę własności gruntów leśnych w Parku Narodowym Połoniny przedstawia tabela 6.

Państwowa Ochrona Przyrody (oddział słowackiego Ministerstwa Środowiska Przyrodniczego) ani Dyrekcja Parku Narodowego Połoniny nie posiadają ani nie zarządzają gruntami wchodzącymi w skład parku narodowego. Interesy zarządzających zasobami wodnymi, rządu i miejscowej ludności są odmienne. Właściciele gruntów położonych w strefach ochronnych Zbiornika Starina, po wysiedleniu mogą prowadzić tam ograniczoną działalność, zgodną z obowiązującymi przepisami. Istotnym czynnikiem jest także fakt, że żadne zyski z funkcjonowania zbiornika nie są przekazywane do wykorzystania w regionie.

Tabela 5. Struktura własności gruntów w strefach ochronnych Zbiornika Starina (baza danych gruntów za rok 2011 – Dyrekcja PN Połoniny).**Table 5.** Structure of land property within the protection zone of Starina Reservoir (database of lands, year 2011 – Directory of Poloniny NP).

Stopień ochrony obszaru <i>Level of area protection</i>	Nazwa użytkownika <i>Name of user</i>	Powierzchnia <i>Area</i> (ha)
Strefa ochronna II – wewnętrzna <i>Protection zone II - inner</i>	Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (PP) <i>Forest-agricultural state farm Ulič (PP)</i>	287,29
	AGRIFOP Stakčín (SA)	195,53
	Wodne przedsiębiorstwo budowlane Bratislava (PP) <i>Hydrological building company Bratislava (PP)</i>	20,86
	Słowackie przedsiębiorstwo wodne (PP) <i>Slovak water company (PP)</i>	5,24
	AGRI-FUTURO Pčoliné (SOO)	27,29
Strefa ochronna II – zewnętrzna <i>Protection zone II - outer</i>	Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (PP) <i>Forest-agricultural state farm Ulič (PP)</i>	686,96
	AGRIFOP Stakčín (SA)	302,49
	Wodne przedsiębiorstwo budowlane Bratislava (PP) <i>Hydrological building company Bratislava (PP)</i>	38,52
	Pozostali drobni użytkownicy <i>Other small users</i>	38,23
4. i 5. stopień ochrony (rezerwaty przyrody) <i>4th and 5th level of protection (nature reserve)</i>	Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (PP) <i>Forest-agricultural state farm Ulič (PP)</i>	301,91
3. stopień ochrony (park narodowy) <i>3rd level of protection (national park)</i>	Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (PP) <i>Forest-agricultural state farm Ulič (PP)</i>	3 207,43
2. stopień ochrony (strefa ochronna parku narodowego) <i>2nd level of protection (protection zone of national park)</i>	Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič (PP) <i>Forest-agricultural state farm Ulič (PP)</i>	40 358,95
	AGRIFOP Stakčín (SA)	2 433,52
	Pozostali użytkownicy <i>Other users</i>	45 509,82

SA - spółka akcyjna *joint-stock company*; PP - przedsiębiorstwo państwowe *state company*;
 SOO - spółka z ograniczoną odpowiedzialnością *limited liability company*;

Tabela 6. Struktura własności gruntów leśnych w Parku Narodowym Połoniny baza danych gruntów za rok 2011 – Dyrekcja PN Połoniny).

Table 6. Property structure of forests within Połoniny National Park (database of lands, year 2011 – Directory of Połoniny NP).

Własność <i>Property</i>	Powierzchnia <i>Area</i> (ha)	Udział <i>Participation (%)</i>
<u>Własność państwowa:</u> <i>State property</i>	2 119 292	66,00
Leśno-rolnicze gospodarstwo państwowe Ulič <i>Forest-agricultural state farm Ulič</i>	1 942 872	
Słowackie przedsiębiorstwo wodne <i>Slovak water company</i>	15 074	
Lasy Republiki Słowackiej <i>Forests of Slovak Republic</i>	161 346	
<u>Własność społeczna:</u> <i>Public property</i>	817 967	25,47
Brezovec	12 307	
Dara	29 532	
Kalná Roztoka	5 503	
Nová Sedlica	42 424	
Osadné	2 422	
Parihuzovce	13 457	
Pčoliné	16 993	
Príslop	10 560	
Runina	10 067	
Ruská Volová	7 199	
Ruské	175 185	
Smolník n/Cirocha	113 231	
Stakčínska Roztoka	11 748	
Starina n/Cir.	108 262	
Ubl'a	6 880	
Ulič	34 475	
Veľká Poľana	79 285	
Zvala	138 437	
<u>Własność prywatna:</u> <i>Private property</i>	213 134	6,64
Lasy prywatne Kredba <i>Private forests Kredba</i>	170 478	
Lasy prywatne Magura <i>Private forests Magura</i>	42 656	
<u>Własność kościelna:</u> <i>Church property</i>	60 799	1,89
Diecezja Greckokatolicka <i>Greek Catholic Diocese</i>	60 799	

Analiza zmian struktury użytkowania gruntów

Boltižiar i Petrovič (2005b) przeanalizowali zmiany struktury krajobrazu w górskiej części dorzecza Cirochy, poprzez nałożenie map („overlay”) z różnych lat i porównanie zmian powierzchni obszarów należących do poszczególnych klas (Tab. 7). Stwierdzili wyraźne zależności struktury krajobrazu od zmian społeczno-gospodarczych, legislacyjnych, a w dalszej kolejności od postępującej sukcesji roślinności. Użytki rolne są dynamicznym elementem obszaru PN Połoniny, którego zagospodarowanie zmieniło się znacząco w ciągu ostatnich 40 lat (Bezák i in. 2004).

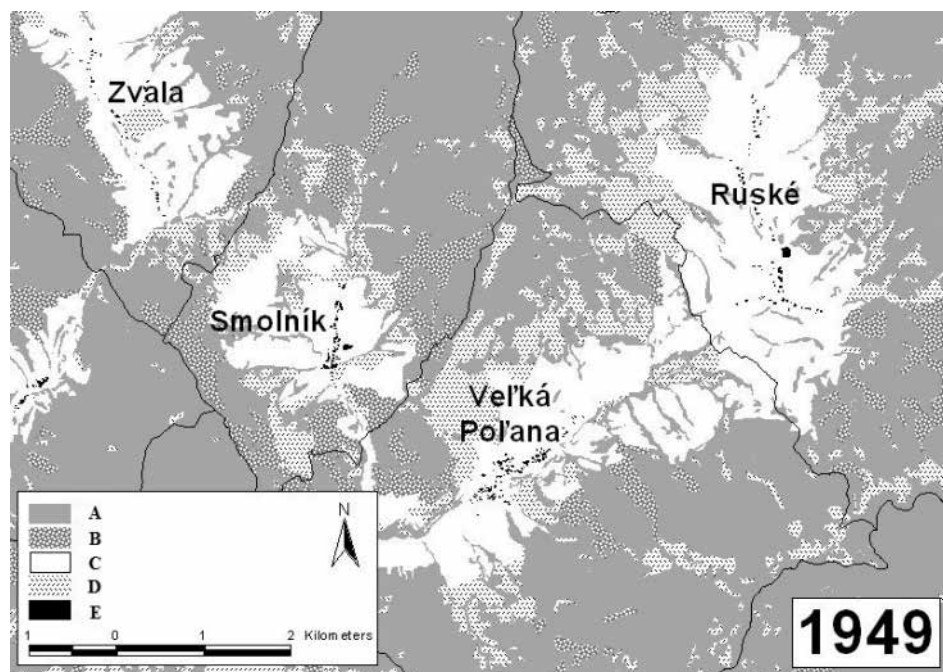
Tabela 7. Struktura użytkowania gruntów w górskiej części dorzecza Cirochy w latach 1949, 1987 i 2003 (Boltižiar, Petrovič 2005 b).

Table 7. Structure of land use in upper part of Cirocha river catchment area in 1949, 1987 and 2003 (Boltižiar, Petrovič 2005 b).

Elementy krajobrazu <i>Elements of landscape</i>	Powierzchnia <i>Area</i> (ha)			Zmiany <i>Changes</i> (1949-2003)	
	1949	1987	2003	ha	%
Grunty orne <i>Arable fields</i>	441,10	-	-	-441,10	-100,00
Mozaiki pól i łąk <i>Fields/meadows mosaic</i>	2 228,40	-	280,30	-1 948,10	-87,42
Łąki intensywnie zagospodarowane <i>Intensively used meadows</i>	-	246,50	86,40	+86,40	+100,00
Łąki ekstensywnie zagospodarowane <i>Extensively used meadows</i>	293,40	890,60	486,70	+193,30	+65,88
Łąki ekstensywnie zagospodarowane – zarastające <i>Overgrown extensively used meadows</i>	1 664,80	1 389,10	1 095,20	-569,60	-34,21
Zarośla krzewiaste <i>Shrubs</i>	1 051,60	386,70	167,80	-883,80	-84,04
Lasy <i>Forests</i>	7 095,10	9 567,40	10 423,90	+3 328,80	+46,91
Tereny przemysłowe <i>Industrial areas</i>	0,20	32,60	5,40	+5,20	+2 600,00
Obszary w trakcie zabudowy <i>Currently building up areas</i>	-	285,50	-	-	-
Obszary zabudowane <i>Built up area</i>	27,00	3,20	1,20	-25,80	-95,55
Obszary wodne <i>Water areas</i>	-	-	254,70	+254,70	+100,00

Struktura użytkowania gruntów w roku 1949 (Ryc. 1)

W roku 1949 największy obszar w górskiej części dorzecza Cirochy zajmowały lasy (54%). Znaczną powierzchnię pokrywała mozaika pól i łąk (14%) oraz ekstensywnie użytkowane łąki (15%), które już wtedy w 50% były zarośnięte krzewami. Tymczasowe zarośla krzewiaste zajmowały ok. 8% powierzchni.

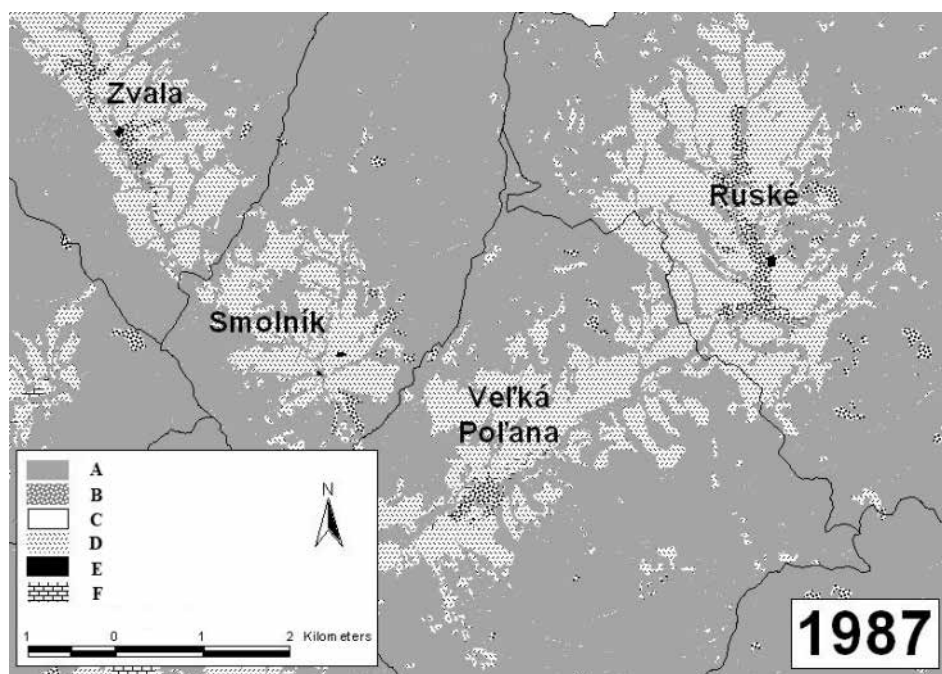

Ryc. 1. Struktura użytkowania gruntów w górskiej części dorzecza Cirochy w roku 1949 (Boltižiar, Petrovič 2005a – zmienione). Objasnienia: A – lasy, B – zarośla krzewiaste, C – pola uprawne, D – trwałe użytki zielone, E – zabudowa.

Fig. 1. Structure of land use in mountainous part of Cirocha river catchment area in 1949 (Boltižiar, Petrovič 2005a – changed). Explanations: A – forests, B – shrubs, C – arable fields, D – permanent grasslands, E – built-up area.

Struktura użytkowania gruntów w roku 1987 (Ryc. 2)

W roku 1987 lasy zajmowały 74% powierzchni. W stosunku do roku 1949 zmniejszył się udział zarośli krzewiastych (3%), które stopniowo stały się częścią lasów. Prawie 11% obszaru pokrywały opuszczone, zarastające, ekstensywnie użytkowane łąki, a 7% ekstensywnie użytkowane łąki bez drzew. Intensywnie użytkowane łąki, powstałe na miejscu gruntów ornych, zajmowały 1,9% powierzchni. W związku z postępującą budową Zbiornika Wodnego Starina całkowicie wysiedlono 7 wsi.

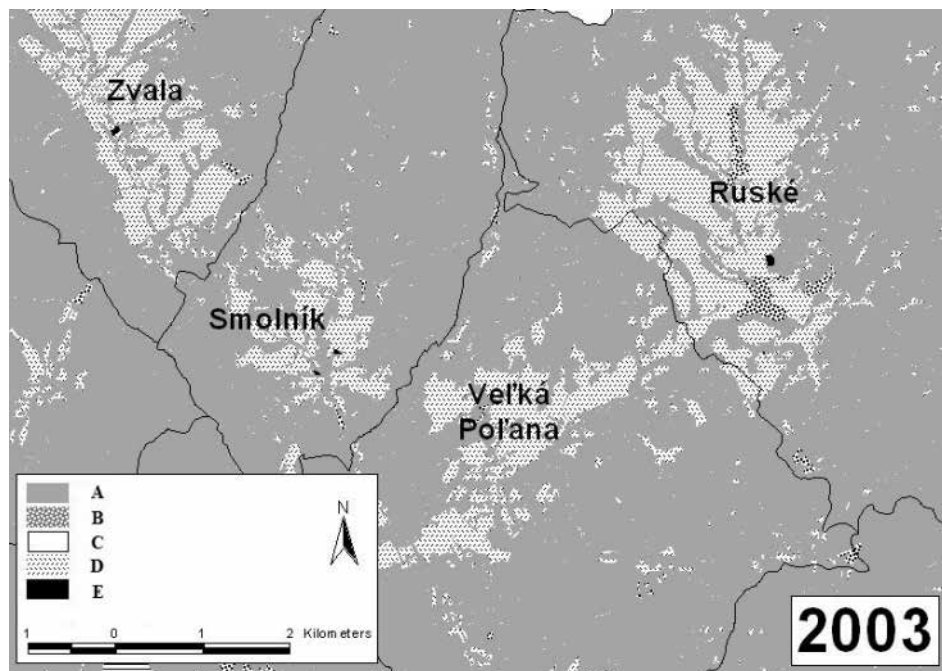
Ryc. 2. Struktura użytkowania gruntów w górskiej części dorzecza Cirochy w roku 1987 (Boltižiar, Petrovič 2005a – zmienione). Objaśnienia: A – lasy, B – zarośla krzewiaste, C – pola uprawne, D – trwale użytki zielone, E – zabudowa, F – odsłonięte podłoże skalne.
Fig. 2. Structure of land use in mountainous part of Cirocha river catchment area in 1987 (Boltižiar, Petrovič 2005a – changed). Explanations: A – forests, B – woodland shrub, C – fields, D – permanent grassland, E – built-up area, F – uncovered bedrock.

Struktura użytkowania gruntów w roku 2003 (Ryc. 3)

W roku 2003 lasy porastały ponad 75% obszaru. Intensywnie zagospodarowane pola i łąki w obrębie dawniej istniejących wsi zajmowały 2,2%. Duże obszary zajmowały ekstensywnie użytkowane łąki (16%, z czego ponad 12% stopniowo zarastało drzewami). Bardzo mały obszar obejmowały zarośla krzewiaste (1,3%). Tereny przemysłowe stanowiła zapora Zbiornika Starina oraz zabudowania z nią związane (0,04%). Zbiornik zajmował 2% powierzchni obszaru.

Rozmieszczenie poszczególnych elementów krajobrazu na analizowanym obszarze w latach 1949–2003, uwarunkowane było nie tylko czynnikami antropogenicznymi, lecz również przyrodniczymi.

Po wysiedleniu ludności, pod wpływem sukcesji, pola orne i mozaiki łąk zaczęły zarastać krzewami – w końcu całkowicie przekształciły się w las. Część gruntów orných została przekształcona w łąki. Zakrzaczenia zmieniły się w zwarte kompleksy leśne. Występowanie nielicznych powierzchni intensywnie

Ryc. 3. Struktura użytkowania gruntów w górskiej części dorzecza Cirochy w roku 2003 (Boltižiar, Petrovič 2005a – zmienione). Objaśnienia: A – lasy, B – zarośla krzewiaste, C – pola uprawne, D – trwałe użytki zielone, E – zabudowa.

Fig. 3. Structure of land use in mountainous part of Cirocha river catchment area in 2003 (Boltižiar, Petrovič 2005a – changed). Explanations: A – forests, B – woodland shrub, C – Fields, D – permanent grassland, E – built-up area.

wykorzystywanych łąk uległo zmianie wraz z intensyfikacją rolnictwa, a dokładniej kolektywizacją, która miała miejsce w latach 50–70. ubiegłego wieku. Wiele ekstensywnie użytkowanych łąk i pól uprawnych przekształcono wtedy w wielkopowierzchniowe intensywnie użytkowane łąki. Zmieniło się przestrzenne rozmieszczenie ekstensywnie użytkowanych łąk, z których wiele na skutek sukcesji zarosło krzewami lub drzewami. Tereny dawnych wsi całkowicie opustoszały, a w związku z budową Zbiornika Wodnego powstał niewielki obszar przemysłowy (Boltižiar, Petrovič 2005a).

Porównanie zmian struktury krajobrazu w latach 1980 oraz 2010

Zmiany struktury krajobrazu na przestrzeni lat można przeanalizować również przy użyciu dokumentacji fotograficznej – trzy pary fotografii (Ryc. 4-6) przedstawiają te same miejsca w latach 1982 oraz 2010.

Pierwsza para zdjęć (Ryc. 4) przedstawia widok z drogi krajowej na poł-

Ryc. 4. Porównanie zmian struktury krajobrazu dawnej wsi Dara – widok na południowe stoki wzgórza Opálenina (fot. górna – Š. Pčola 1982; fot. dolna – M. Vlasáková 2010).

Fig. 4. Comparison of landscape structure changes in former Dara village – view on southern slopes of Opálenina hill (upper phot. – Š. Pčola 1982; lower phot. – M. Vlasáková 2010).

Ryc. 5. Porównanie zmian struktury krajobrazu okolicy dawnej wsi Dara – widok z Przełęczy Karcaba (fot. górna – Š. Pčola 1982; fot. dolna – M. Vlasáková 2010).

Fig. 5. Comparison of landscape structure changes in the vicinity of former Dara village – view from Karcaba Pass (upper phot. górna – Š. Pčola 1982; lower phot. dolna – M. Vlasáková 2010).

Ryc. 6. Porównanie zmian struktury krajobrazu okolicy dawnej wsi Ruské (fot. górna – Š. Pčola 1982; fot. dolna – M. Vlasáková 2010).

Fig. 6. Comparison of landscape changes in the vicinity of former Ruské village (upper phot. – Š. Pčola 1982; lower phot. – M. Vlasáková 2010).

dniowe stoki wzgórza Opálenina (601,1 m n.p.m.) w okolicy nieistniejącej wsi Dara, wysiedlonej w roku 1980. Zachował się tylko murowany prawosławny kościółek z roku 1956 oraz cmentarz. Na rycinie 5 również mamy widok z przełęczy Karcaba na południowe stoki wzgórza Opálenina z okolic dawnej wsi Dara. W roku 1982 zbocza ponad wsią zajęte były przez łąki, które w przeciągu ok. 30 lat zarosły i przekształciły się w las.

Kolejne dwa zdjęcia (Ryc. 6) przedstawiają widok na nieistniejącą wieś Ruské, zaś z tyłu widoczne jest wzniesienie Kurników Beskid (1037 m n.p.m.). Wieś wysiedlono w roku 1980. Porównując fotografie widać, że cała dolina zarosła mniej lub bardziej zwartymi krzewami i lasami. Na dolnej fotografii po prawej widać pozostałości dawnego ośrodka wypoczynkowego Jaforka oraz mały domek wybudowany nielegalnie przez wysiedleńców.

Podsumowanie

Analiza struktury użytkowania gruntów na przestrzeni kilkudziesięciu lat w Parku Narodowym Połoniny, wykazuje znaczące jej przekształcenia. Istotna jest ocena wpływu na te zmiany uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz legislacyjnych. Zaniechanie gospodarowania na użytkach zielonych (wypas, koszenie) nieuchronnie prowadzi do autogenicznych zmian w krajobrazie, w wyniku których następuje zanik terenów rolnych w związku z sukcesją lasu (Jančura i in. 2007). Grozi to utratą różnorodności biologicznej obszaru (zmniejszenie różnorodności gatunkowej w obrębie zbiorowisk trawiastych i zielnych). Przywrócenie gospodarki rolnej może zatrzymać lub złagodzić procesy sukcesyjne na opuszczonych terenach wokół Zbiornika Wodnego Starina i będzie podstawą dla zachowania naturalnych i kulturowych walorów obszaru. Utrzymanie typowego dla danego regionu krajobrazu odgrywa ważną rolę w zachowaniu jego walorów, zarówno przyrodniczych jak i widokowych (Jančura i in. 2010). Przyrodnicza wartość obszaru zależy nie tylko od ilości chronionych gatunków i siedlisk, ale również od zachowania różnorodności gatunkowej i siedliskowej. Oprócz obszarów chronionych (rezerwatów przyrody) należy zwracać uwagę również na obszary nie będące pod ochroną prawną i reagować na wszelkie symptomy negatywnych zmian poprzez zmianę sposobu zarządzania.

Podziękowania

Autorka pragnie podziękować PhDr. Marte Pastierikovej, CSc. za użyczenie danych do artykułu oraz Doc. PhDr. RNDr. Martinovi Boltžiarovi, PhD. za udostępnienie map.

Literatura

- Bezák P., Petrovič F. 2006. Funkcie a konflikty krajiny Národného parku Poloniny. W: *Životné prostredie* 40, 5: 267–270.
- Bezák P., Petrovič F., Izakovicová Z., Moyzeová M. 2004. Alternatívy možného vývoja krajiny v BR Východné Karpaty. V. národná konferencia o biosférických rezerváciách Slovenska. Nová Sedlica.
- Boltižiar M., Petrovič F. 2005a. Zmeny krajiny v národnom parku Poloniny v rokoch 1949–2003. W: Lauko W., *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica. Supplementum* 3. Bratislava: Prírodovedecká fakulta UK., ss.: 68–79.
- Boltižiar M., Petrovič F. 2005b. Zmeny využívania krajiny v oblasti vodárenskej nádrže Starina. W: *Životné prostredie* 39, 2: 98–101.
- Braník V. 2003. Režim hospodárenia v ochranných pásmach vodárenských zdrojov v územnej pôsobnosti závodu Michalovce. *Časopis SVP, š.p., OZ Povodie Bodrogu a Hornádu Košice*, ročník 23, 2: 5.
- Dudášová M. 1974a. Základné údaje o oblasti hornej Cirochy. Nепublikovaná správa z výskumu študentky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uložená v archíve autora v Martine, 19 ss. (mps w archiwum autora w Martin, 19 ss.)
- Dudášová M. 1974b. Spôsoby chovu hospodárskych zvierat v oblasti hornej Cirochy. Nепublikovaná správa z výskumu študentky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uložená v archíve autora v Martine, 44 ss. (mps w archiwum autora w Martin, 44 ss.)
- Jančura P., Bohálová I., Slámová M. 2010. Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny. *Vestník Ministerstva životného prostredia*, ročník, XVIII, čiastka 1b.
- Jančura P., Kuľanda M., Hřčková L., Daniš D. 2007. Faktory zmien stavu štruktúry krajinnej pokrývky na príklade vrchárskeho osídlenia Ostrôžok. W: Dušan Daniš (red.), *Vplyv foriem obhospodarovania poľnohospodárskej krajiny na základné zložky agroekosystémov vo vzťahu k optimalizácii využívania krajiny*. Banská Bystrica, ss.: 111–120.

Summary

Analysis of land use structure in the Poloniny National Park during last several dozen of years points at its significant changes. Very important is estimation of social-economic and legal factors. The abandonment of grassland use (mowing, grazing) inevitably leads to autogenic changes in the landscape, which results in the extinction of agricultural lands and forest succession (Jančura et al. 2007). It threatens with the lost of biodiversity of the area (decrease of species diversity within grass and herb communities). Natural value of the territory depends not only on the number of protected species and habitats but also on conservation of species and habitat diversity. Beside protected areas (nature reserves) the attention should be turned also on unprotected territories in purpose to diminish the negative symptoms observed there through the change of their management.